

Є. С. Кушмирук

аспірант кафедри психосоматики та психологічної реабілітації,
викладач кафедри психосоматики та психологічної реабілітації
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті аналізуються сучасні дослідження психологічного благополуччя особистості дошкільника. Розглянуто вплив батьків та вихователів на розвиток психологічного благополуччя дошкільника. Зазначені важливі фактори психологічного благополуччя дітей дошкільного віку.

Ключові слова: психологічне благополуччя, дошкільний вік, родинні стосунки, вплив вихователя на дошкільника.

Постановка проблеми. Психологічне благополуччя почали досліджувати в Україні наприкінці ХХ століття. Вітчизняні вчені, переймаючи досвід закордонних дослідників, зазначають, що для розвитку гармонійної особистості необхідно приділити особливу увагу вивченню психологічного благополуччя (ПБ) саме дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження психологічного благополуччя, емоційного благополуччя, психічного здоров'я та психологічного розвитку дошкільника проводили вітчизняні (В.В. Іванова, Ю.І. Кашлюк, О.М. Мельникова, А.А. Теплюк та інші) та зарубіжні науковці (Л.П. Александрова, И.П. Сопрун, Я.И. Павлоцкая, В.А. Петровский, А.Д. Кошелева, В.И. Перегуда, О.А. Шаграева та інші). Дослідження показали, що особистість з високим рівнем психологічного благополуччя відзначається доброзичливими відносинами до батьків, адекватним ставленням до себе, впевненістю у власних силах, своїй значущості, позитивним відношенням до оточуючого світу та оптимістичними поглядами на майбутнє. Аналізуючи праці дослідників, нам стало відомо, що усі автори схиляються до думки, що дошкільний вік – час інтенсивного розвитку дитини. За 4 роки дитина проходить шлях від малюка, який відчуває труднощі, до дитини, яка може контролювати свої рухи, емоції, здатна висловлювати думки та взаємодіє з соціумом. Насамперед такі зміни пов'язані з інтенсивним розвитком мозкових структур. Дошкільний період відрізняється активізацією міжгіпокампальних систем, які впливають на забезпечення полісенсорної, міжмодальної емоційно-мотиваційної інтеграції [12, с. 140]. Дошкільний вік відзначається етапом розвитку когнітивних, емоційних та вольових процесів, вторинних психічних функцій та мовлення. Дитина починає усвідомлювати власну значущість та свої можливості, відбувається накопичення досвіду, досягнення в ігровій, навчальній та предметних діяльностях. Дитина набуває здатність до рефлексії.

Мета статті. Дослідити умови формування психологічного благополуччя особистості дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік обумовлюється розширенням соціальних рамок – дитина має бути активною, оскільки відбувається розв'язання нових завдань та формування нових навичок. Фасилітуючими засобами є похвала та винагорода за успіхи. Цей віковий етап характеризується розвитком відчуття власної важливості, діти помічають, що їх сприймають та зважають на них. Це відображається в іграх [3, с. 5]. Для розвитку соціальної активності дитини та здатності до гармонічного самовираження необхідно прагнути до вільного використання дитиною більше слів, які позначають емоції та відчуття у процесі створення психологічно благополучного середовища процесу виховання та навчання [2, с. 145].

О.М. Мельникова зазначає, що ПБ починає відігравати велике значення у житті дитини-дошкільника через грандіозні зміни у її фізичному та психічному розвитку: з'являються певні якості, розвиток та вдосконалення яких відбувається протягом життя. Тому саме цей віковий період є одним із найголовніших етапів формування особистості. Дошкільний вік обумовлюється розвитком соціального інтересу, прагненням бути відповідальною особою та взаємодіяти з соціумом. Гармонія у житті дитини не може не впливати на її благополуччя [8, с. 37].

Я. Павлоцька впевнена, що особлива система відносин особи до себе, світу та оточуючих є одним із головних факторів психологічного благополуччя, до яких входять відносини до інших людей (самостійність, самооцінка в контексті міжособистісних відносин, турбота про іншого, довіра, соціальна адаптація); відносини до світу; відносини до себе (рефлексія власних почуттів та емоцій, поведінки та дій) [9, с. 13]. Л. Куліков зосереджує увагу на наступних чинниках психологічного благополуччя дітей:

- соціальні – задоволення особи власним соціальним статусом, міжособистісними зв'язками;
- духовні – усвідомлення своєї причетності до духовної сторони суспільства, розуміння можливості долучення до сутності та призначення людства, осягнення сенсу життя;
- фізичні – задовільний фізичний стан, добре самопочуття, внутрішнє відчуття комфорту;
- матеріальні – фінансовий аспект власного життя (житлові умови, харчування та інше), стабільність матеріального забезпечення;
- психологічні – гармонія психічних процесів та функцій, відчуття внутрішньої рівноваги та цілісності [7, с. 478].

Своєю чергою Ю. Кашлюк виокремлює наступні основні складові частини та чинники психологічного благополуччя:

1. Задоволеність життям як інтегральна когнітивно-емоційна оцінка.
2. Функціональний статус – психічний і психофізіологічний стан, тобто відсутність негативних переживань, станів, що мають негативні наслідки для організму і психіки, є необхідним складником благополуччя.
3. Ціннісно-мотиваційна сфера як загальна усвідомленість життя, так і індивідуальна система пріоритетів, система координат.
4. Уміння використовувати наявні можливості для досягнення поставлених значущих цілей, а також загальна несуперечливість потреб і можливостей.
5. Соціальне благополуччя вимагає соціальної підтримки, відкритості у взаєминах, відсутності конфліктів, сприятливого соціального оточення, а також благополуччя близьких і значущих людей, безпосередньо пов'язаних з широтою образу Я.
6. Самооцінка і самоставлення, у тому числі впевненість у власних можливостях під час подолання негативних обставин, прийняття особистої відповідальності за власне життя, відсутність внутрішнього конфлікту.
7. Самоефективність, досягнення визначених цілей і наявність змістотворних перспектив [4, с. 144].

А.Д. Кошелева, В.І. Перегуда та О.А. Шаграєва виокремлюють наступні умови емоційного комфорту чи дискомфорту дітей дошкільного віку:

- стан здоров'я дитини;
- особливості взаємодії дитини з дорослим;
- особливості взаємодії дитини з іншими дітьми у групі;
- емоційні умови, загальний уклад життя у дитячому садочку;
- умови у сім'ї [6, с. 56].

Сім'я відіграє головну роль у створенні психологічного благополучного середовища для розвитку особистості. Діти не можуть відмежувати власні переживання, пов'язані з ситуацією вдома або у дитячому садочку. Взаємодія вихователів та батьків є обов'язковою для створення комфорт-

них умов для повноцінного розвитку дошкільника [1, с. 95]. Діти дошкільного віку потребують особливого догляду та уваги, вони напряду залежать від дорослих, які безпосередньо впливають на становлення дитячої особистості. Дорослі не завжди розуміють, наскільки сильно їх особисті якості можуть впливати на розвиток дитини [11, с. 15].

Сопрун І.П. виділяє чотири параметри відносин батьків з дитиною, які максимально впливають на психологічний розвиток та психічне здоров'я дитини:

- батьківський контроль – послідовні, обдумані дії зі сторони батьків, які спрямовані на контроль та модифікацію проявів залежності у дитини, агресивності, а також направлене на засвоєння дитячо-батьківських відносин;
- батьківські вимоги, спрямовані на розвиток здібностей та навичок в інтелектуальній та емоційних сферах, виховання самостійності у дітей;
- способи спілкування з дітьми в ході виховних впливів: батьки обговорюють проблемні питання, щоб досягнути слухняності, використовуючи переконання, прислухаючись до аргументації дитини, замість скандалів, сварок та криків;
- емоційна підтримка: батьки надають своїм дітям відчуття емоційного комфорту, турботи, любові та розуміння, усі дії спрямовані на всебічний розвиток дитини [14].

Наявність всіх чотирьох виділених пунктів впливає на загальне благополуччя дитини.

Гармонія виховального процесу обох батьків надзвичайно важлива для гармонійного розвитку дошкільника. Суперечливість у методах виховання матерів та батьків призводить до не сформованості почуття незалежності та відповідальності, діти бояться нового, присутня імпульсивність, низька самооцінка та відсутній самоконтроль. Дитина важко адаптується та знаходить нових друзів [15, с. 695]. Соціально-психологічний фактор – це гармонійне поєднання сімейних відносин, виховання та взаємин дитини з батьками. Дошкільники мають міцний емоційний зв'язок з батьками. Але це означає потребу у визнанні, відчуттях любові та поваги. Для дітей дошкільного віку цей етап стає визначним у розумінні емоційної взаємодії дорослих: конфлікти між дорослими відіграють роль індикатора небезпеки – дитина не розуміє, як реагувати та починає відчувати почуття провини. Як наслідок – часті суперечки викликають почуття невпевненості, занепокоєння, емоційну напругу, які своєю чергою можуть перетворюватись в компенсаторну поведінку-капризи, істерики та інше.

Відповідно для якісного розвитку індивідуальності та особистісного потенціалу дитини необхідні психологічно комфортні та безпечні умови, де важливу роль відіграє особистість педагога, вихователя, рівень компетентності та стиль виховання [8, с. 37]. На думку Г.М. Бреслава, позитивна самооцінка є одним із головних критеріїв психологічного благополуччя. Особливе значення відіграють пси-

холого-педагогічні умови, що спонукають дитину до розвитку адекватної самооцінки [3, с. 248]. Гармонійна взаємодія родинного впливу та педагогічної діяльності дозволяє поступово формувати комфортні умови для загального розвитку дитини без стресових ситуацій та негативних переживань, що неодмінно позитивно впливає на почуття та психологічне благополуччя дошкільника.

Висновки і пропозиції. Все вищезазначене дозволяє зробити висновок, що, враховуючи особливість дошкільного віку, дослідження психологічного благополуччя відіграє неабияку роль у процесі формування гармонійної особистості. Умови, створені родиною та педагогом, є головними для розвитку дошкільника. Тому ми вважаємо, що на цьому віковому етапі дуже важливо приділяти увагу психологічному благополуччю дитини, адже саме цей етап характеризується величезним стрибком як фізичного, так і психологічного розвитку особистості.

Література:

1. Александрова Л.П. Психологическое благополучие ребенка как условие успешного развития и обучения. Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве: Сборник статей Уральского государственного педагогического ун-та. Екатеринбург, 2013. С. 93–97.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Аспект Пресс, 2000. 288 с.
3. Иванова В.В. Фактори оптимізації психологічного розвитку дошкільника. Молодий вчений. No 4 (44) квітень, 2017 р. 246–250.
4. Кашлюк Ю.І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2016. С. 170–186.
5. Корінна Г.О. Вісник наукової лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті»: за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф./ [гол. ред. проф. Л.В. Іщенко]. Умань : АЛМІ, 2017. Вип. IV. 61 с.
6. Кошелева А.Д. Эмоциональное развитие дошкольников [Текст] / А.Д. Кошелева, В.И. Перегуда, О.А. Шаграева. М.: Академия, 2003. 167 с.
7. Куликов Л.В. Детерминанты удовлетворенности жизнью Л.В. Куликов. Общество и политика [под ред. В.Ю. Большакова]. СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2000. С. 476–510.
8. Мельникова О.М. Вісник наукової лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті»: за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф./ [гол. ред. проф. Л.В. Іщенко]. Умань: АЛМІ, 2017. Вип. IV. 61 с.
9. Павлоцкая Я.И. Соотношение психологического благополучия и социально-психологических характеристик личности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология». Волгоград, 2015. 19 с.
10. Петровский В.А., Калинин В.К., Котова И.Б. Личностно-развивающее взаимодействие. Ростов-на-Дону, 1993. 220 с.
11. Руководство практического психолога: психологическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. И. В. Дубровиной. М., 1995. 32 с.
12. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста: Учебное пособие [Текст]. М.: Генезис, 2005. 319 с.
13. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения [Текст]. М.: ТЦ «Сфера», 2003. 288 с.
14. Сопрун И.П. Взаимоотношение отдельных показателей особенностей эмоциональной сферы детей шести лет, воспитывающихся в разных социально-психологических условиях. Наука і освіта. 2000. No 5. С. 52.
15. Теплюк А.А. Сім'я як первинне джерело психічного здоров'я дитини дошкільного віку. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 21. С. 692–701. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_21_63.

Кушмирук Е. С. Исследования психологического благополучия личности в дошкольном возрасте

В статье анализируются современные исследования психологического благополучия личности дошкольника. Рассмотрено влияние родителей и воспитателей на развитие психологического благополучия ребенка дошкольного возраста. Описаны важные факторы формирования психологического благополучия детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: психологическое благополучие, дошкольный возраст, семья, влияние воспитателя на дошкольника.

Kushmyruk Ye. S. Study of psychological well-being personality in preschool

The article analyzes modern researches of psychological well-being of a preschooler's personality. The influence of parents and educators on the development of psychological well-being of a child of preschool age is considered. The important factors of formation of psychological well-being of preschool children are described.

Key words: psychological well-being, preschool age, family, teacher's influence on the preschool child.